

Nr 392.

Av fru **Linderot m. fl.**, angående utredning om sjuksköterskornas utbildning.

I proposition föreslår chefen för socialdepartementet, att riksdagen dels till *bidrag till driften av godkända sjuksköterskeskolor* måtte anvisa ett förslagsanslag av kronor 25 000, dels ock godkänna av honom förordade grunder för statsbidrag till driften av godkända sjuksköterskeskolor, att tillämpas från och med den 1 januari 1945.

Propositionen har föranletts av *medicinalstyrelsens* skrivelser den 31 augusti och den 14 oktober 1944, vari föreslås, att å riksstaten för budgetåret 1945/46 måtte upptagas ett anslag till statsbidrag till driften av sjuksköterskeskolor, vilka erhållit statligt godkännande. Styrelsen erinrar härvid om ett gammalt önskemål, att sjuksköterskeutbildningen måtte jämföras med praktiskt taget all annan yrkesutbildning i landet och erhålla statligt stöd inte endast genom stipendier utan även genom driftbidrag. Till stöd för sin framställning anför styrelsen, att den under senare år »rekordartade utvecklingen» inom hälso- och sjukvården för sjuksköterskeskolornas vidkommande kräver dels en utvidgad kursplan, dels en utökning av skolornas kapacitet. Inom distriktsvården finnas ännu cirka 400 sjukskötersketjänster vakanta. För den öppna barnvården torde inom de närmaste åren behövas ytterligare ca 100 tjänster, fränsett de skolskötersketjänster, som för närvarande hålla på att inrättas. I den slutna vården äro ca 400 sjukskötersketjänster vakanta, med eller utan vikarier. För att kunna reglera arbetstiden, genomföra planerade utvidgningar samt tillgodose behovet av kvalificerad arbetskraft inom olika specialområden erfordras under de närmaste fem åren en utökning av antalet sjukskötersketjänster med uppskattningsvis minst 1 500. Med anledning härav måste sjuksköterskeskolornas kapacitet betydligt ökas. Medicinalstyrelsen uppskattar den erforderliga ökningen till omkring 300 à 400 elever årligen, varvid sammanlagda antalet elever per år skulle höjas till omkring 1 400.

Enligt medicinalstyrelsen borde statsbidrag i likhet med vad fallet är vid andra yrkesskolor utgå till avlöning åt fast anställd personal, till arvoden åt annan lärarpersonal samt till undervisningsmateriel. Som villkor för erhållandet av statsbidrag har styrelsen ansett böra uppställas dels att skola, som önskade erhålla bidrag, skulle följa av medicinalstyrelsen godkänd kursplan, dels att Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen skulle äga utse en ledamot i skolstyrelsen samt dels att elevantalet i nybörjarkurs, för vilken bidrag utginge, skulle vara minst 15.

Departementschefen har, utan beaktande av medicinalstyrelsens förslag i dessa hänseenden, beslutat föreslå, att för erhållande av statsbidrag intet annat erfordras än att undervisningen bedrivs enligt *samma kursplan, som gäller för förutvarande kurser vid skolorna*, och att dispens från villkoret att elevantalet i statsunderstödd nybörjarkurs skulle vara minst femton bör kunna lämnas. Något krav på att Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen skulle utse en ledamot i den statsunderstödda skolans styrelse bör enligt hans förslag inte ställas.

Med hänsyn till den akuta brist på sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal, som redan äventyrar en väsentlig del av vårt lands sjuk- och hälsovård och som av allt att döma kommer att förvärras oavlåtligt, anse vi bl. a. att frågan om statsunderstöd till sjuksköterskeskolorna och grunderna för dessas verksamhet har en synnerligen stor principiell betydelse. »Den brist på personal med sjuksköterskeutbildning, som för närvarande föreligger, har sin grund i olika faktorer», framhåller departementschefen i propositionen, dock utan att närmare gå in på vilka faktorer som avses.

I skrivelse till generaldirektören och chefen för medicinalstyrelsen i augusti 1944 har socialläkaren i Stockholm Gunnar Inghe, föreståndaren för barnpsykiatriska kliniken vid Karlstads lasarett dr Gustav Jonsson och underläkaren vid Österåsens sanatorium John Takman riktat uppmärksamheten på några av de faktorer, som väsentligt bidra till krisen inom sjukvården. I skrivelsen heter det bl. a.:

»I anslutning till den aktuella debatten om sjuksköterskebristen finna vi anledning att till medicinalstyrelsens kännedom bringa vissa iakttagelser och erfarenheter som vi kunnat göra angående de former under vilka sjuksköterskeutbildningen bedrivs i vårt land. Det synes oss nämligen att man vid landets sjuksköterskeskolor tillämpar ett förmyndarregemente som dessbättre tillhör det långsesedan förgångna vid andra utbildningsanstalter för blivande yrkesutövare inom socialvården.

Detta synes oss betänkligt redan av den anledningen att sakligt och ansvarsmedvetet uppfostrade unga flickor måste dra sig för ett yrke, som inkräktar på den personliga friheten så som sjuksköterskeyrket. Det är också betecknande att många stå i kö för att komma in vid socialinstitutet medan samtidigt tillströmningen till sköterskeskolorna avtar.

Utbildningens klosterlika prägel måste emellertid inte bara bidra till att avfolka sjuksköterskebanan utan även medföra att de unga kvinnor, som söka sig till banan, representera ett urval med övervikt för passiva, underdåniga personlighetstyper. Än värre är att den efterföljande utbildningen på ett mycket ensidigt sätt ytterligare inskräpper värdet av dylika passiva dygder på bekostnad av positiva egenskaper såsom självständighet i tänkandet och initiativkraft i handlandet. Auktoritetsunderdånigheten är vid sjuksköterskeutbildningen satt i system på ett sätt som äventyrar användbarheten av hela denna kår i det stora sociala fältarbete som hör framtiden till.

Även efter avlagd examen är emellertid sjuksköterskans inte bara yrkesliv utan även privatliv insnört i liknande former som under elevtiden. Den starka

avgången från yrket — genom giftermål eller övergång till annan verksamhet — torde också i mycket ha sin förklaring just i detta kvarstående förmynderskap över vuxna kvinnor som sjuksköterskekårens utöva.

De principiella synpunkter på frågan som vi här formulerat ha ju även framförts från flera andra håll i den allmänna diskussionen. Då det emellertid är vanligt att man från ansvarigt håll inom ledningen för sjuksköterskeskolor replikerar att dessa synpunkter innebära överdrifter och svartmålningar, skola vi i det följande i korthet relatera en del konkreta fall, som vi mött och som kunna tjäna som illustration och bevis för den sociala efterblivenhet som karakteriserar sjuksköterskeutbildningen i vårt land.

— — —

Fall 1. — En sjuksköterska i 25-årsåldern, utexaminerad från Sophiahemmet och med flerårig, väl vitsordad tjänstgöring därefter, blir gravid med en gift man. Äktenskap är uteslutet. Med kännedom om den dom som väntar henne från ledningen för Sophiahemmet, vänder hon sig till läkare för att om möjligt få abort. Innerst inne vill hon emellertid ha barnet, och på läkarens inrådan beslutar hon sig för att föda det.

Hon reder upp situationen på egen hand, skaffar sig en plats, där hon får ha sitt barn hos sig, och försörjer barnet ensam, eftersom barnafadern, som har flera barn i sitt äktenskap inte har några pengar att avstå.

För att undvika att saken kommer fram skvallervägen till Sophiahemmets ledning meddelar hon själv vad som skett och att hon tänker ta hand om sitt barn. Resultatet blir, att hon omedelbart kallas upp till Sophiahemmets föreståndarinna, som i en moralisk, indignerad ton förehåller henne det olämpliga i hennes beteende. Eftersom hon, som det heter, bringat skam över hela Sophiakåren, uppmanar henne föreståndarinnan att själv lägga in om sitt utträde ur Sophiahemmets sköterskekår. Hon får dessutom veta, att där-est hon inte själv begär sitt utträde, så kommer saken att föredras inför styrelsen, varvid hon säkerligen kommer att uteslutas ur kåren.

Inför dessa utsikter begär sjuksköterskan-modern sitt utträde för att undvika att bli än mer skandaliserad. Genom utträdet ur kåren försvåras dock väsentligt hennes möjligheter att försörja sig och barnet, så mycket mer som hon inte har någon släkt eller vänskapskrets i goda omständigheter att falla tillbaka på utan står helt ensam med sitt späda barn. Utträdet ur sköterskekåren innebär bl. a. att hon inte längre får bära sköterskedräkten i sitt arbete och framför allt att hon inte kan påräkna någon av de tjänster, som förmedlas genom Sophiahemmet. Hon är med andra ord utstött och blockerad och det i en situation, då hon mer än eljest skulle behöva kårens och kamraternas stöd.

Genom ingripande av en del föräldrar till barn, som hon skött till allas stora belåtenhet, ordnas så att hon får ha sitt barn hos sig för en nedsatt avgift på den privata barnavdelning hon förestår. Utan detta tillmötesgående hade hon tvingats lämna sitt barn ifrån sig som straff för att hon följde läkarens råd och sin egen sunda modersinstinkt och avstod från aborten. Några läkare bland dessa föräldrar vände sig direkt till sköterskeledningen

för att få denna att upphäva eller åtminstone lindra den hårda förkastelse-
domen och utslutningen ur kåren, men förgäves. Som skäl anfördes bl. a.
hänsynen till sköterskekårens anseende utåt. Föräldrar skulle aldrig vilja sän-
da sina döttrar till sköterskeskolan, om det blev känt, att utomäktenskapligt
könsungäme tolerades av kårens ledning.

Tilläggas kan, att sköterskan även i fortsättningen förvägrats återinträde i
Sophiakåren och för den skull haft mycket stora svårigheter att försörja sig
och sitt barn, vars rätt till en moder hon dock envist vägrat att uppge. Hon
har nu en tid vikarierat på en barnavårdscentral, för vilket arbete hon synes
klippt och skuren. Eftersom hon inte tillhör någon sjuksköterskekår kan hon
emellertid inte få ordinarie tjänst. Då hon alltjämt vägrar att låta utomstå-
ende bestämma över sitt privatliv, vägrar man enständigt att ta emot henne
i kåren.

Det måste betecknas som synnerligen anmärkningsvärt, att en privat insti-
tution som en sköterskeskola på detta sätt skall kunna göra sig till med-
bestämmande vid tillsättningen av en offentlig befattning som sköterska på
en barnavårdscentral. Till de självklara fördringarna på nit, skicklighet och
väl meriterad utbildning lägger skolan på eget bevåg andra ur saklig syn-
punkt omotiverade bedömningsgrunder och kan därigenom hindra myndig-
heterna att anställa den kanske lämpligaste och bäst meriterade.

Fall 2. — En sjuksköterskeelev i 20-årsåldern vid Röda korset blir gravid
och råkar därigenom in i ett svårt psykiskt depressionstillstånd. Hon får se-
mester och vågar därefter inte återvända till sköterskeutbildningen, eftersom
hon vet, att detta ofelbart skulle medföra hennes relegering från skolan. Trots
vidriga yttre omständigheter föder hon sitt barn och drar försorg om det
under första tiden. Hon är utan egna medel och har inga möjligheter att få
ekonomisk hjälp av närstående. För att bli i tillfälle att försörja sig och
barnet önskar hon fortsätta sin sköterskeutbildning men får blankt nej. Hon
får inte ens betyg över den tjänstgöring på cirka två år, som hon fullgjort,
endast intyg om saken. Detta innebär att hon får mycket stora svårigheter
att vinna inträde vid någon annan sköterskeskola, så mycket mer som före-
ståndarinnan för Röda korset förklarar att man vid förfrågan från den skö-
terskeskola där hon eventuellt söker inträde måste meddela att styrelsen sett
sig tvingad låta henne sluta. Påtryckningar på föreståndarinnan att låta detta
sistnämnda hot anstå, är förgäves.

Tack vare intyg från olika personer, bl. a. läkare, lyckas hon emellertid
vinna inträde vid en sköterskeskola i landsorten. Genom det tidigare avbrot-
tet i utbildningen har hon dock försenats 2—3 år, vilket för henne innebär,
att hon först 2—3 år senare kan få sin högsta önskan uppfylld, nämligen att
själv ta hand om sitt barn och försörja det.

Även i detta fall kan man konstatera att ledningen för sjuksköterskesko-
lan utövat en psykisk och ekonomisk press på en gravid kvinna, vilket
måste anses stå i uppenbar strid mot samhällets bl. a. genom gällande lagar
dokumenterade strävan att skydda moder och barn och att motverka illegala

aborter. Man måste därmed konstatera att en statsunderstödd institution på ett flagrant sätt motverkar statens intressen.

Fall 4. — En 25-årig sköterskeelev — här kallad syster Anna-Lisa — började sin utbildning vid den elevkurs, som tog sin början den 15 januari i år.

Hon har sin tjänstgöring på en avdelning, där en äldre nervös sköterska står för chefskapet över personalen. Denna ringer vid två tillfällen föreståndarinnan och meddelar att eleven narrats.

En vacker kväll är syster Anna-Lisa ute på en cykeltur tillsammans med två kamrater. Hon kommer hem vid 24-tiden. Reglementet för eleverna, vilka samtliga är över 21 år, föreskriver att ingen får vara ute efter klockan 23! Föreståndarinnan har sitt boningsrum i våningen över eleverna och vakar noga över att ingen överträder dessa restriktioner, som, om man bortser från fängelser och militärförläggningar, inte torde gälla någonstades för vuxna människor. Föreståndarinnan råkar höra syster Anna-Lisas hemkomst, överrumplar henne på hennes rum och kräver att få veta orsaken till reglements-brottet. Efter alla tidigare uppträden äro samtliga elever skräckslagna inför sin chef. Syster Anna-Lisa svänger sig med nödlögnen att cykelkedjan gått sönder.

Genom kamrater, som varit ute samma kväll, erfar emellertid föreståndarinnan, att syster Anna-Lisa farit med osanning. Med hänvisning till sitt ansvar såsom chef för sköterskeutbildningen vid lasarettet kräver föreståndarinnan att syster Anna-Lisa relegeras. Styrelsen för sköterskeskolan effektuerar sedermera hennes begäran.

Vid förfrågningar rörande ett flertal sköterskeskolors skötsel berättas, att det relaterade fallet inte står i särklass. Liknande händelser uppges inträffa vid dem alla. Systemet tycks vara sådant, att en föreståndarinna som lyc-kats nå sin ställning utan att vara lika efterbliven som systemet, förlamas under traditionernas tryck och förlorar förmågan att handla självständigt och vettigt.

Resultatet av detta systematiska förmynderskap är bland annat att sjuk-sköterskelever och färdiga sjuksköterskor icke sällan fördriva foster i stället för att föda barn. De undgå ju därigenom fördömdelse och relegering. Hur de beundransvärda kvinnor behandlas som trots alla sociala risker motstå abortfrestelsen har tidigare illustrerats av ett par fall.

Det kan tillfogas, att sjukbiträden ofta också begär abort antingen med motiveringen, att de skulle mista sitt arbete om de födde barn eller också emedan det konventionella åsiktstrycket på sjukhuset är så starkt, att de helt enkelt ej skulle våga stanna om havandeskapet fick fortsätta.

Sammantagna synas oss de här i korthet framlagda fallen ge en beklämmande bild av den förlegade och unkna anda som präglar sjuksköterskornas tillvaro både under elevtiden och efteråt och de direkta sociala skadeverkningar som därav kunna bli följden. Då trots detta sjuksköterskekåren i vårt

land står så pass högt som den gör i fråga om tekniskt kunnande och vederhäftighet måste detta innebära att det ursprungliga elevmaterialet varit så gott att det motstått elevtidens påfrestningar. Det må emellertid än en gång med kraft slås fast att den prägel av kristlig underdånighet som sjuksköterskeskolornas ledning vill påtrycka sina elever icke längre svarar mot samhällets behov nu när tyngdpunkten alltmer förskjutes mot den förebyggande, öppna vården och för övrigt även den slutna vården erhåller andra former än tidigare.

Under hänvisning till de ovan refererade fallen få vi slutligen ifrågasätta om icke de ekonomiska understöd som nu utgå från staten eller landstingen till de olika sjuksköterskeskolorna borde förenas med sådana villkor eller eljest sådana kontrollåtgärder vidtagas gentemot sjuksköterskekårens ledning att dessa beklagliga fall icke återupprepas.»

Med hänvisning till sådana allmänt kända, upprörande förhållanden, som blottas i bl. a. den anförda skrivelser, förefaller det motionärerna i hög grad påkallat med en skyndsam utredning rörande behovet av en sanering och modernisering av den svenska sköterskeutbildningen. Utredningen bör självfallet värdera lämpligheten av att som nu vid flertalet sköterskeskolor kursschemat belastas med obligatoriska religiösa riter. Vid de medicinska fakulteterna, socialinstitutet, de socialpedagogiska seminarierna och andra moderna utbildningsanstalter för medicinsk och socialvårdande verksamhet ges en saklig undervisning. Ingen upplyst medborgare kan fatta, varför sjuksköterskeutbildningen skall inta en särställning, där inte bara metafysiken, psalmsången och bibelläsningen står på undervisningsschemat utan där också elevernas intresse eller brist på intresse för religiösa övningar får tjänstgöra som mätare vid avgöranden om lämpligheten för yrket. Sjuksköterskeskolornas sekularisering är ett viktigt krav, för den händelse man önskar rekrytera sköterskebanan även med representanter för den icke religiösa, moderna ungdomen.

Beträffande rekryteringen till sköterskeskolorna råder fortfarande det missförhållandet, att sjukhusbiträden sällan kunna räkna sin tjänstgöring som merit för inträde. De ringa möjligheterna att avancera inom yrket utgör en av orsakerna till den bristande tillgången på lägre personal inom sjukvården. Enligt vår mening borde en kortare utbildningslinje, förslagsvis tvåårig, med sjuksköterskeexamen som avslutning stå öppen för sjukvårdsbiträden, som under minst ett år tjänstgjort vid statlig eller kommunal sjukvårdsinrättning. Den teoretiska delen av utbildningen skulle självfallet vara identisk med motsvarande på den treåriga linjen. Den praktiska delen kunde säkert utan skada avkortas. För att kravet på förkunskaper vid inträdet till sjuksköterskeskola — minst realexamen eller tvåårig folkhögskola — även skulle kunna upprätthållas för den kortare linjen, borde statsbidrag utgå till avtalsenliga löner åt sjukvårdsbiträden, som önskade utbilda sig till sköterskor under den tid de genomginge en tvåårig kurs vid folkhögskola.

Möjligheter att avancera från sjuksköterska till läkare borde också finnas för dem som så önska. Det är vår förhoppning att en beslutad utredning

ägnar uppmärksamhet också åt denna fråga. Eftersom universitetsstudiernas demokratisering givetvis är ett frågekomplex, som ligger utanför denna utredningskommittés arbetsområde, skulle den kunna inskränka sig till att anvisa vägar att förkorta studierna till medicine kandidat- och medicine licentiatexamen såsom kompensation för en välmeriterad tjänstgöring som sjukvårdsbiträde och sjuksköterska.

Beträffande anställnings- och löneförhållandena efter sköterskeutbildningens slut avstå vi här från att ställa yrkanden, då dessa frågor f. n. äro föremål för utredning.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställa undertecknade,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning rörande sjuksköterskornas utbildning samt om lämpligheten av att all sjuksköterskeutbildning sker genom statliga sjuksköterskeskolor.

Stockholm i januari 1945.

Gerda Linderot.

S. Rönn-Christiansson.

Set Persson.

Gösta Kempe.

Axel Nordström.